

Abduhamid XOLMURODOV,
Navoiy davlat pedagogika instituti professori, f.f.d.

POKLIKKA CHORLOVCHI NIGOH

Annotatsiya. Maqolada yozuvchi Salima Umarovaning “Oftobli kunlar” kitobining kompozitsion tuzulishi, ishtirok etuvchi qahramonlar dunyosi, muallifning badiiy voqelikni aks ettirishdagi yondashuvi, kitobdagi qissaning mazmun-mohiyati, badiiyati haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: janr, qissa, badiiyat, usul, qahramon, monolog, mazmun.

Аннотация. В статье рассматривается композиционный строй книги Салимы Умаровой «Солнечные дни», мир действующих лиц, подход автора к художественной действительности, содержание и искусство рассказа в книге.

Ключевые слова: жанр, рассказ, искусство, прием, герой, монолог, содержание.

Abstract. The article discusses the compositional structure of Salima Umarova's book “Sunny Days”, the world of participating characters, the author's approach to artistic reality, the content and art of the story in the book.

Key words: genre, story, art, method, hero, monologue, content.

Adabiyot tarixida badiiy so'z qudratini namoyon etib, kitobxonlar qalbidan chuqur joy olgan ijodkor ayollar ko'p o'tgan. Nodirabegim, Uvaysiy, Mahzuna, Dilshodi Barno, Anbar otin singari o'tmishda yashab o'tgan shoira ayollarimiz mumtoz adabiyotimizning ulkan vakillari bo'lishganidan hamisha faxrlanamiz. XX asrda ijod etgan Oydin Sobirova, Saida Zunnunovadek shoira va adibalarimiz, ovozi dunyo bo'ylab baland jaranglagan vafo va sadoqat timsoli bo'lgan shoira Zulfiya ijodi milliy adabiyotimiz tarixining yorqin sahifalariga aylandi. Bugungi kunda ham, ayniqsa, istiqlol davri adabiyotida shoira va adibalarimiz yaratgan asarlarda falsafiy ruh hamda tilimiz boyligi namoyon bo'lmoqda. Oydin Hojiyeva, Halima Xudoyberdiyeva ortidan ergashgan Zulfiya Mo'minova, Halima Ahmedova va boshqa o'nlab shoirlarimiz ijodi har bir adabiyot muxlisi qalbidan joy olib, milliy adabiyotimiz ko'rki, jamolini o'zida ifodalab turibdi. Ular qatorida she'riy, nasriy, publitsistik asarlarni jam etgan o'ndan ortiq kitoblar yaratgan yurtdoshimiz Salima Umarova ham bor.

Salima Umarova o'ttiz yildan ortiq ijodiy faoliyati davomida shoira, adiba, publitsist sifatida shakllandi, kitobxonlar e'tiborini, mehru muhabbatini qozona oladigan badiiy yetuk asarlar yaratdi va yaratmoqda. Ijodkor sifatida hassos shoira Halima Xudoyberdiyevaning nigohiga tushdi, e'tirofiga sazovor bo'ldi. Nasriy asarlari, qissa va hikoyalari, novellalari va publitsistik maqolalari haqida esa yana bir yurtdoshimiz, iste'dodli shoir va tarjimon Vafo Fayzulloh nihoyatda xolis va adolatli baho bergan: “Salima Umarova ijodi chiroyli xulq targ'ibidan iborat, u shu pok yo'lga qalamini chog'lab qo'ygan desak, mubolag'a emas. Uning “Mening kelinchak qizim” kitobi va “Nabiramga o'g'itlar” risolalaridagi hayotiy tajribaga asoslanib, tug'ilgan nasihatimiz badialari shuning uchun ham ko'pchilik orasida tez tarqalib, qayta-qayta nashr etildi, sevib o'rnak oladigan kitob sifatida e'tibor topdi”.

Adibaning o'tgan yili Toshkentdagi "Turon zamin ziyo" nashriyotida chop etilgan "Oftobli kunlar" kitobi adabiyot muxlislari, didi yuksak talabchan kitobxonlar uchun navbatdagi tuhfa bo'ldi. Kitobdan o'rin olgan qissa va hikoyalar, novellalar, publitsistik maqolalar va badialarda yozuvchining hayot haqidagi qarashlari, o'lmas milliy qadriyatlarimiz-axloqiy poklik, vafo va sadoqat, diniy e'tiqod va imon pokligiga da'vat o'ziga xos badiiy kuch bilan ifodalangan. Ularni mutolaa qilgan kitobxon she'r o'qiganday huzurlanadi, hayotning badiiy manzaralaridan qalamga olingan voqealarni o'z boshidan kechirganday hayajonlanadi, larzaga tushadi, yaxshilik va yomonlik, sadoqat va xiyonat, go'zal xulqlik va axloqsizlik, ma'naviy yuksaklik va tubanlik o'rtasidagi farqlarni, insonni qanday fazilatlar barkamol qilishini anglab yetadi, hayot haqiqatlarining badiiy manzaralaridan o'ziga zarur xulosalar chiqarishga harakat qiladi. Aslida badiiy asarning vazifasi shu, ijodkor zimmasidagi ulkan mas'uliyat shuni taqozo etadi. Kitobxon asarni o'qib, qalbida hayajon tuyar ekan, saboq olar ekan, uning yaratuvchisi-ijodkor mehnati e'tirofga loyiq sanaladi.

Adabiyotshunos olim U. Normatov ta'kidlagan: "Bugungi qissachiligimizga nazar tashlaganda birinchi galda undagi mavzu muammo, shakily, uslubiy jihatdan rang-baranglik e'tiborini tortadi"⁵¹, degan fikrlari muallifning "Oftobli kunlar" qissasiga to'la mos keladi. Ushbu qissada chigal bir taqdir, ishonuvchan qalbning fojeasi, ezgulikning o'lmasligi, hayotga bo'lgan ulug' muhabbatning oxir-oqibat har qanday razolat, xiyonatlarni yengib, porloq istiqbolga erishishini badiiy aks ettirgan. Qissa kompozitsiyasi hikoya ichida hikoya asosiga qurilgan. Bosh qahramonning xatlari syujet chizig'ining asosini tashkil etib, voqealar rivoji muallifning hikoyasi va unga munosabati tarzida davom etadi. Asarning bosh qahramoni Manzura oilalik erkakka ko'ngil qo'yib aldanadi, nihoyasiz hijron azobida qovriladi. U ko'ngil qo'ygan yigit-Bahrom onasiz o'sgan, nosog'lom muhitda tarbiyalangan, ichkilikka ruju qo'yib, boshi berk ko'chaga kirib qolgan. Manzura esa uni ishonchsizlik, umidsizlik botqog'idan qutqarishga, uni hayotga qaytarishga harakat qiladi. Undagi muhabbatga sadoqat, pok axloqiy tuyg'ularning bezavolligi, hayotsevarlik ezgu orzularining ro'yobga chiqishiga yordam beradi. Hamshiralikdan tashqari tijorat ishi bilan shug'ullanib yurgan Manzura tasodifan Bahromga duch kelib qoladi⁵². Bunga uning o'g'li Firdavs sababchi bo'ladi. Chet eldan mol keltirib, tijoratchilarga ulgurji narxda keltirib berish bilan shug'ullanib yurgan Firdavs Manzura o'z xizmatini taklif etadi. U rozi bo'ladi. Aytgan molni keltirganda u otasi bilan birga keladi. Otasi Bahrom edi! Bahrom hayotda qoqilaverib, uning sinovlarida rosa pishgan, yomon odatlarni tashlab, haqiqiy inson bo'lib yashashga kirishgan edi. Manzura buni sezadi, ammo uzoq vaqt sir bermaydi, tijorat bo'yicha oldi-berdi ishlarni amalga oshirib yuraveradi. Bu orada Manzuraning qizi Hilola bilan Bahromning o'g'li Firdavs o'rtasida ham pinhoniy tuyg'ular alanga olib, ishq-muhabbat otashi ikki yosh qalbni yondira boshlaydi. Asar so'ngida Manzura Bahrom bilan, Hilola Firdavs bilan qovushib, baxtli hayot kechira boshlashadi.

Qissa boshdan-oxir ravon o'qiladi, kitobxon hech yerda to'qinmaydi, zerikmaydi, voqealar rivoji tug'dirgan hayajon o'quvchini oxirigacha tark etmaydi. Bu Salima Umarovanning shoira ekanligi, she'rxonlar qalbini zabt eta oladigan she'rlar ijodkori bo'lganligining sharofatidan. "Mening nazarimda, deydi Asqad Muxtor, she'riyatsiz

51 Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. Toshkent: "Ma'naviyat", 2000. 47-bet.

52 Umarova S. Oftobli kunlar.Qissa. Toshkent: "Turon zamin ziyo", 2021. 16-bet.

nasr yo'q. Olamni poetik qabul qilish, insonga, tabiatga shoir ko'zi bilan qaray bilish nosir uchun juda muhim. Aks holda, nasr oddiy belletristika, bayon, hissiz ta'kidlashdan iborat bo'lib qolishi mumkin"⁵³.

Kitobdan o'rin olgan hikoyalar, novellalar ham axloqiy-ma'naviy hayotning dolzarb muammolari haqida ekanligi, ularda yuksak insoniy fazilatlar ulug'langani, hayotiy haqiqatlar mohirona badiiylik bilan jilolanib, bor bo'y-basti bilan namoyon bo'lishi jihatidan katta tarbiyaviy ahamiyatga molik asarlardir. "Soliqchi" hikoyasida insofdiyonatni unutib qo'ygan, o'z nafs uchun yetimning haqini yeyishdan hazar qilmaydigan amaldorning jirkanch qiyofasi gavdalantirilgan. Hikoyada urush yillarining mashaqqati, fojeasi Muhsina aya taqdiri orqali chuqur ochib berilgan. Bu fojeaning qanchalik ulkanligi bir necha jumlada ifoda etilgan: "Bu zahmatli kunlar ortda qoldi, harqalay. Urush tugadi. Muhsina ayaning ham jufti haloli Barot traktorchi jon bozori avj olgan izdihom ichidan tirik chiqib keldi. Biroq uning bir qo'li ishlamas, sog'ligi ham o'rtamiyonadan pastroqda edi". "Soliqchi" hikoyasidan keltirilgan bu parchada yozuvchining fikrlashi siqirligi, har bir so'zga ulkan ma'no yuki yuklash mahorati sezilib turibdi. "Qotil", "E'tiqod", "Nadomat" hikoyalari, "Xosiyatsiz tush", "Surat", "Xiyonat", "Ajal sirtmog'i" novellalari, "Istiqlolim, mangu-boqiy bo'!", "Muqaddasim o'zing, sen uchun yashay" publitsistik maqolalari va boshqa shunday asarlari adiba ijodiga kitobxonning mehru muhabbatini oshiradi⁵⁴.

O'tgan yili belorus adibasi Svetlana Aliksiyevich "Urushning ayoldan yiroq qiyofasi" publitsistik kitobi uchun Nobel mukofotiga sazovor bo'ldi. Bu ayol adibalarning, ayol ijodkorlarning jahon badiiy xazinasiga qo'shayotgan ulkan hissalar e'tirof etilishining bir ko'rinishidir. Ayol sha'nini ulug'lash, uning pok va beg'uborligini kuylash, ayol siymosida cheksiz baxt va shodlik, porloq kelajak, sog'lom avlod kamolotini ko'rish va buni yuksak badiiy mahorat bilan aks ettirish ijodkorlik burchiga aylangan Salima Umarova yaratgan asarlar ham hamisha kitobxonlar e'tirofiga sazovor bo'lib kelayotganligi ijodkor uchun katta baxtdir. Adiba bundan ilhomlanib, yana yangi-yangi asarlar ijod qilishiga ishonamiz.

53 <https://ziyouz.uz/hikmatlar/aforizmlar/asqad-muhtor-yosh-yozuvchi-bo'lish-qiyin/>

54 Umarova S. Oftobli kunlar/ Qissa va hikoyalar, publitsistika va badialar. Toshkent: "Turon zamin ziyo", 2021.